

Mirosława Zakrzewska-Dubasowa

U źródeł internacjonalizmu pierwszej rewolucji rosyjskiej

Rocznik Lubelski 20, 11-19

1977

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

MIROŚLAWA ZAKRZEWSKA-DUBASOWA

U ŹRÓDEŁ INTERNACJONALIZMU PIERWSZEJ REWOLUCJI
ROSYJSKIEJ

Po reformach lat 1861—1870 imperium rosyjskie wkroczyło na drogę kapitalistycznego rozwoju, w bardzo krótkim czasie osiągając to, co w innych krajach europejskich odbywało się niekiedy „całe wieki”, jak określał to Lenin¹. Szybki rozwój przemysłu wymagał rąk roboczych. W Rosji w roku 1905 ogólna liczba proletariatu pracującego w przemyśle, górnictwie i kolejnictwie dochodziła do trzech milionów. Z tego około 52% było zatrudnionych w przedsiębiorstwach liczących około 500 ludzi, a 35% w fabrykach zatrudniających około 1000 i więcej robotników. Rozwój wielkich przedsiębiorstw i koncentracja środków produkcji spowodowały, że Rosja jednocześnie z przodującymi krajami zachodnioeuropejskimi przeszła do wyższego stadium rozwoju kapitalizmu — do imperializmu. W początkach lat osiemdziesiątych powstał pierwszy monopol, a w następnym dziesiątku lat istniało ich już ponad trzydzieści: w metalurgii, górnictwie i przemyśle lekkim². Następowwała koncentracja kapitału bankowego i finansowego.

Mimo że ciągle trwał napływ chłopów pozbawionych ziemi do fabryk, to już około 56% robotników stanowiło drugie pokolenie pracujące w przemyśle. W niektórych rejonach był jeszcze większy odsetek, np. w przemyśle metalurgicznym Petersburga wynosił on 97%. Wokół tej doświadczonej klasy robotniczej skupiał się proletariat miejski, miliony ludzi eksploatowanych przez burżuazję. Ogólną liczbę półproletariatu i proletariatu w Rosji pod koniec wieku XIX oblicza się na około 63,7 mln ludzi³. Taka koncentracja klasy robotniczej ułatwiała propagowanie idei bolszewickich, uświadamianie przeciwstawności interesów proletariatu, burżuazji i caratu. Obok klasy robotniczej istniała olbrzymia rzesza robotników rolnych oraz masy półproletariatu miast i wsi. Dawało to możliwość znalezienia sojusznika w walce z caratem. Według określenia Lenina, 1861 rok zrodził rok 1905. Carat, znosząc prawo pańszczyźniane, złagodził w ten sposób konflikt społeczny w Rosji, ale — jak pisał Lenin — „Reforma przewidziona krepostnikami w epokę pełnej nierazwitosci ugnietniennych mas — porodziła rewolucju k tomu wremieni, kogda sozrieli rewolucjonnyje elementy w etich massach”⁴.

Reforma uwłaszczeniowa pozostawiała w rękach stosunkowo nielicznej

¹ W. I. Lenin, *Dziela*, t. 20, s. 174.

² *Pierwaja Russkaja Rewolucija 1905—1907 gg.*, Leningrad 1976, s. 13.

³ W. I. Lenin, *Dziela*, t. 3, s. 156.

⁴ W. I. Lenin, *Dziela*, t. 20, s. 178.

grupy ludzi olbrzymie latyfundia: 10 tys. obszarnczych rodzin posiadało w europejskiej części Rosji 70 mln dziesięcin ziemi, czyli prawie tyle, ile było w posiadaniu 10,5 mln biedniejszych chłopów. Dlatego chłopstwo było jak najbardziej zainteresowane w likwidacji istniejących stosunków i stanowiło siłę sojuszniczą dla proletariatu. Nie mniej palący był problem rozwiązania kwestii narodowej w wielonarodowościowej Rosji; uciskane narody oczekiwały wyzwolenia.

Sytuacja mas pracujących w Rosji znacznie się pogorszyła w związku z ogólnym kryzysem ekonomicznym i zwiększeniem liczby bezrobotnych. Według danych Inspekcji Fabrycznej w latach 1900—1903 zamknięto około 3 tys. przedsiębiorstw zatrudniających około 112 tys. robotników. Bez środków do życia pozostało więc około pół miliona ludzi. W fabrykach Petersburga zarobki obniżyły się o 30—40%⁵. Rosyjski proletariąt nie posiadał właściwie również żadnych praw politycznych, nie było wolności słowa, prasy, zebrań, zakazane było tworzenie związków zawodowych i organizowanie strajków. Zatem warunki, w jakich znalazła się klasa robotnicza Rosji carskiej na początku wieku XX, nieuchronnie pchały ją do rewolucji „sposobnym k bor'bie i tołkajut na bor'bu”⁶.

Równie ciężkie było położenie chłopów. W tym czasie w 24 guberniach panował głód. W ciągu czterech lat nieurodzaj dotknął 150 powiatów w 25 guberniach. Przed rewolucją 1905 roku wyraźnie zaznaczył się wzrost aktywności mas. Najdobitniejszym tego dowodem był ogólny strajk na południu Rosji w roku 1903. Poprzedziły go rozruchy chłopskie prawie w dziesięciu guberniach. Do zdławienia tych wystąpień carat skierował dziesięciotysięczną armię. Oczywiście ruch został zlikwidowany.

Przed rosyjskimi socjaldemokratami tym wyraźniej zarysowała się konieczność wzmocnienia sojuszu proletariatu wsi i miast⁷. W tym celu trzeba było jednak utworzyć partię marksistowską nowego typu. Poczynaniem tym towarzyszyła praca organizacyjna i ideologiczna. Te zadania spełniała leninowska „Iskra”, która skupiała wokół siebie najwybitniejszych przedstawicieli proletariatu i gwarantowała zwycięstwo marksistowsko-rewolucyjnego kierunku w rosyjskim ruchu robotniczym. Drugi zjazd SDPRR przyniósł utworzenie takiej partii i wytyczał najbliższe cele klasie robotniczej, określał dyktaturę proletariatu jako najważniejszy warunek budowy społeczeństwa socjalistycznego. Zorganizowanie partii bolszewickiej na zasadach opracowanych przez Lenina dało możliwość proletariatowi rosyjskiemu wykorzystania sytuacji rewolucyjnej w Rosji do przekształcenia jej w rewolucję, której wybuch przyspieszyły rezultaty wojny rosyjsko-japońskiej. Carat spodziewał się, że osłabi ona przeciwieństwa społeczne w kraju. Minister Wacław Plehwe oświadczył nawet Kuropatkinowi, ministrowi wojny, który ubolewał nad brakiem przygotowania armii: „Aleksiej Nikołajewicz, wy wnutriennogo położenija Rossii nie znajetie. Czto by udierzał' rewoluciju, nam nużna malenkaja pobiedonosnaja wojna”⁸. Ale wojna nie była małeńka i nie była zwycięska. Jej przeciąganie się jeszcze zaostrzało sytuację rewolucyjną.

Ożywili się także liberałowie. Przejawiało się to w aktywizacji ziemstw

⁵ A. W. Piaskowski, *Rewolucja 1905—1907 w Rosji*, Moskwa 1966, s. 37; *Pierwaja Russkaja Rewolucija...*, s. 12.

⁶ W. I. Lenin, *Dzieła*, t. 19, s. 422.

⁷ W. I. Lenin, *Dzieła*, t. 7, s. 196.

⁸ J. Witte, *Wspominanija*, t. 2, Moskwa 1960, s. 291.

i tzw. bankietowej kampanii⁹. Akcja bankietowa przybrała dosyć znaczne rozmiary. Bankiety odbywały się w szeregu miast, m. in. w Petersburgu, Moskwie, Odessie, Saratowie, Włodzimierzu, Woroneżu i Kursku. Uchwalano rezolucje, w których domagano się m. in. zwołania konstytuandy na podstawie czteroprzymiotnikowego prawa wyborczego¹⁰. Uczestnicy bankietów wypowiadali śmiało różne postulaty, a nawet złośliwe uwagi pod adresem cara z powodu nieudolnie prowadzonej wojny, zwłaszcza że władze dłuższy czas prawie nie stosowały ostrzejszych represji. Zresztą mimo zakazów nadal organizowano bankiety i uchwalano rezolucje. Rząd, próbując złagodzić nastroje, 12 grudnia 1904 roku wydał dekret *O perspektywach udoskonalenia porządku państwowego*¹¹. Nie miało to jednak żadnego znaczenia wobec rozwijającej się sytuacji.

Znacznie groźniejsze od bankietów były fale wystąpień rewolucyjnych. Latem i jesienią 1904 roku w 58 miastach Rosji wystąpili żołnierze i rekruci, m. in. w Jekaterynosławiu, Odessie, Penzie i Moskwie. W 1904 roku 67 razy wzywano wojsko do uśmierzenia zaburzeń¹². Na początku tego roku przez dwa miesiące strajkowało przeszło dwa tysiące robotników w Rydze¹³. Pierwszomajowe manifestacje przebiegały pod hasłami: „precz z wojną”, „precz z samowładztwem”. Również jesień przyniosła szereg masowych akcji nie tylko w miastach rdzennej Rosji, ale i w krajach ciemiężonych przez carat. W Królestwie Polskim miały miejsce starcia demonstrantów z policją i pułkami kozackimi¹⁴.

Szczególne wrażenie na rosyjskiej opinii publicznej wywarł strajk powszechny w Baku. Zaczął się on 13 grudnia i trwał do końca miesiąca. Strajk został zorganizowany przez socjaldemokratów Zakaukazia. Wydano proklamację pt. *Do wszystkich świadomych towarzyszy*, wysunięto żądania wolności słowa, druku, zrzeszeń, prawa do strajków, posiadania własnych kas, organizowania zebrań. Postulowano także bezwzględne zwołanie wszechrosyjskiej konstytuandy z udziałem przedstawicieli ludności imperium bez względu na narodowość i wyznanie. Wyboru ich miano dokonać na podstawie powszechnego, bezpośredniego i tajnego prawa wyborczego. Domagano się osmiodziesiętnego dnia roboczego. Strajk zakończył się zwycięstwem robotników, którzy uzyskali dziewięciogodzinny dzień pracy, osmiodziesiętny przed dniami świątecznymi, jeden dzień wolny od pracy na tydzień i cztery dni wypoczynku w miesiącu. Otrzymali 10% podwyżki płac, podwyżkę dodatku mieszkaniowego, deputat w nafcie i zapłatę za okres strajku¹⁵. Wydarzenia grudniowe w Baku w ocenie Róży Luksemburg były ostatnim potężnym odgłosem tych ogromnych masowych strajków, jakie w latach 1903—1904 wstrząsnęły całą południową Rosją¹⁶.

⁹ L. Bazyłow, *Polityka wewnętrzna caratu i ruchy społeczne w Rosji na początku XX wieku*, Warszawa 1966, s. 325—328.

¹⁰ Tamże, s. 326.

¹¹ *Połnoje Sobranije Zakonow Rossijskoj Impierii. Sobranije trietije*, t. XXIV, nr 25495.

¹² *Istoria Komunistycznej Partii Sowieckiego Sojuza*, t. II: *Partija bolszewikow w borbie za swierżenie carizma 1904 — fiewrał 1917*, Moskwa 1966, s. 22.

¹³ *Oczerki Istorii Komunistycznej Partii Łatwii*, cz. I: 1893—1914 gg., Riga 1962, s. 56.

¹⁴ L. Bazyłow, *op. cit.*, s. 365.

¹⁵ C. Bobrowska, *Wspomnienia rewolucjonistki*, Warszawa 1959, s. 83—87.

¹⁶ K. F. Szacilło, *Nacząło pierwoj russkoj rewolucji*, „Woprosy Istorii”, 1975, nr 1, s. 108.

Jednakże „iskrą, która wzniciła pożar”, był strajk robotników zakładów pułkowskich. 3 stycznia 1905 r. nie pracowało 12 tys. robotników. Wydarzenia rozwijały się szybko, wszystkie większe fabryki w stolicy przerwały pracę. Według danych urzędowych 4 stycznia strajkowało 15 tys. ludzi, następnego dnia — 26 tys., 7 stycznia — 107 tys., a 8 — strajk stał się powszechny. Do wieczora tego dnia przerwało pracę 635 przedsiębiorstw, a liczba strajkujących doszła do 150 tys. Lenin oceniał te wydarzenia jako nie spotykany dotychczas zryw walki klasowej. Całe życie półtoramilionowego miasta zostało sparaliżowane. W tej atmosferze ogólnego podniecenia łatwo było doprowadzić do zorganizowania w dn. 9 stycznia 1905 r. słynnego gaponowskiego pochodu. „Krwawą niedzielę” poprzedziły próby podejmowane przez bolszewików, aby nie dopuścić do ofiar. Powstrzymanie ludności od udziału w pochodzie było już bowiem niemożliwe. Dlatego też bolszewicy rozesłali do żołnierzy ulotki, nawołujące ich do niestrzelania do tłumu. Krwawa rozprawa caratu otworzyła oczy klasie robotniczej nie tylko w Rosji. Rewolucja obejmowała coraz szersze kręgi. W guberniach nadbałtyckich, w których w latach poprzedzających rewolucję nastąpił wzrost liczby członków partii socjaldemokratycznej, na wieść o „krwawej niedzieli” komitet centralny partii łotewskiej wezwał do strajku protestacyjnego. W Rydze i w Tallinie wzięło w nim udział przeszło 50 tys. robotników. Strajkowano pod hasłami walki z samowładztwem, przeciwko wojnie, o zwycięstwo rewolucji. I tam były krwawe ofiary. Podczas ulicznej demonstracji 13 stycznia nad brzegiem Dźwiny w Rydze wojsko zaatakowało tłum — było 70 zabitych i 200 rannych¹⁷.

Rewolucja 1905 roku zwróciła uwagę całego międzynarodowego ruchu robotniczego. Rosja stała się punktem centralnym dla światowego ruchu robotniczego¹⁸. Musiała także oddziaływać na ożywienie ruchu rewolucyjnego na ziemiach znajdujących się pod zaborem rosyjskim, w krajach, które na skutek polityki kolonialnej caratu znalazły się w obrębie imperium rosyjskiego — zarówno na krańcach zachodnich, jak i wschodnich, północnych i południowych.

Udział w rewolucji polskiej klasy robotniczej był bardzo poważny w porównaniu z innymi narodami znajdującymi się pod panowaniem caratu. W Królestwie Polskim strajkowało prawie półtora miliona ludności, w tym przeszło pół miliona robotników w przemyśle fabrycznym. Już na początku rewolucji przez kraj sześciokrotnie przeszła fala strajków politycznych. Wyzwalały one energię rewolucyjną, pociągały za sobą bierne dotychczas masy chłopskie. Polska klasa robotnicza ogromnie się zaktywizowała, organizując jako formę protestu demonstracje uliczne. Koniec 1905, wiosna i lato 1906 roku przyniosły masowe strajki rolne¹⁹. W nowych warunkach politycznych, na gruncie wspólnej walki o wspólne sprawy, wytworzyła się więź internacjonalistyczna między polską klasą robotniczą i rosyjską. Realizowały się przewidywania Lenina, który pisał, że „tylko najpełniejszy i najściślejszy sojusz z rosyjskim proletariatem umożliwi obalenie samowładztwa i uzyskanie pełnej wolności ekonomicznej i politycznej”²⁰.

¹⁷ P. Łossowski, *Rewolucja 1905 roku w guberniach nadbałtyckich Rosji*, „Z pola walki”, 1975, nr 2, s. 28.

¹⁸ W. I. Lenin, *Dzieła*, t. 9, s. 204.

¹⁹ A. Żarnowska, *Aktywizacja polityczna robotników Królestwa w l. 1905—1907*, „Z pola walki”, 1975, nr 2, s. 7—8.

²⁰ W. I. Lenin, *Dzieła*, t. 7, s. 242.

Wystąpienia robotników, strajki rolne, szkolne i na wyższych uczelniach polskich znalazły wysoką ocenę w oczach rosyjskich rewolucjonistów. Lenin pisał m. in., iż walka rewolucyjna w Polsce osiągnęła wysoki poziom i weszła w stadium, gdzie proletariat występuje już w otwartej wojnie²¹.

Internacjonalistyczny charakter pierwszej rewolucji rosyjskiej wyraził się w udziale różnych narodowości. Aby jednak doszło do solidarnego wystąpienia robotników i chłopów, trzeba było dokonać olbrzymiej pracy, zorganizowanej działalności partii robotniczych, które przecież niedługo przed rokiem 1905 wkroczyły na drogę rozwoju. Jednym z dowodów internacjonalistycznego stanowiska partii Lenina była pomoc i czuwanie nad rozwojem partii marksistowskich nawet w najbardziej oddalonych od Rosji pogranicznych rejonach, takich jak Zakaukazie. Wydarzenia rewolucyjne 1905 roku spotkały się z natychmiastowym odzewem na Zakaukaziu. Było to możliwe tylko dlatego, iż trwała tam praca uświadamiająca w stosunkowo niedawno założonych ośrodkach partii marksistowskich.

Marksizm przeniknął na Zakaukazie w ostatnim dwudziestolecu XIX wieku. Pierwsze komórki pojawiły się w Baku i Tyflisie (Tbilisi) pod wpływem plechanowskiej grupy „Wyzwolenie Pracy”. Rozwojowi komórek marksistowskich sprzyjało rozpowszechnianie tłumaczeń dzieł Marksa i Engelsa, w pierwszym rzędzie *Manifestu komunistycznego*, ale właściwa praca organizacyjna i rozpowszechnianie idei rewolucyjnych nastąpiło po nawiązaniu kontaktu z Leninem. Już od połowy lat dziewięćdziesiątych istniały warunki sprzyjające pracy rewolucyjnej — rozwój przemysłu, wzrost liczby klasy robotniczej wyzyskiwanej w sposób kolonizatorski. Pierwszym z działaczy zakaukaskich, który zetknął się z Leninem, był Izaak Łałajanc, należący po zesłaniu do Samary do komórki socjaldemokratycznego²².

Pierwsze kontakty z Leninem przekształciły się w ścisłą z nim współpracę działaczy Zakaukazia. Zaczęto rozpowszechniać pisma i artykuły Lenina, leninowska partia stała się pierwowzorem dla socjaldemokracji Zakaukazia. W ten sposób powstały socjaldemokratyczne grupy w Tbilisi, Baku, Kutaisi, Dżałalogły i w innych miastach.

Pierwsza socjaldemokratyczna grupa w Erewaniu została założona w roku 1902. Jej członkami byli robotnicy z fabryki koniaków Szustowa. Po nawiązaniu współpracy z tbiliskim komitetem RSDRP do Erewania zaczęła docierać leninowska „Iskra”. Dużą rolę w pracy rewolucyjnej odegrali członkowie partii leninowskiej, którzy zostali zesłani przez władze carskie na Kaukaz. Wśród robotników miejscowych fabryk znajdowało się wielu rosyjskich rewolucjonistów. Propagowali oni leninowskie idee wśród klasy robotniczej Armenii, Azerbejdżanu i Gruzji. Już w roku 1890 w Tbilisi zostało założone tzw. kółko Afanasjewa, do którego należeli robotnicy i studenci zarówno rosyjscy, jak armeńscy i gruzińscy. Ze wspomnień Nadieжды Krupskiej wynika, że również podczas przebywania na emigracji w latach 1900—1905 Lenin pozostawał w stałym kontakcie z organizacjami rewolucyjnymi Zakaukazia. W utrzymywaniu tych kontaktów duże znaczenie miała działalność agentów „Iskry”²³. Przyciągnięcie proletariatu i robot-

²¹ W. I. Lenin, *Dzieła*, t. 11, s. 351.

²² G. B. Garibdzianian, *W. I. Lenin i bolszewickie organizacje Zakaukazia*, Erewan 1967, s. 38.

²³ Tamże, s. 47.

ników narodów nierosyjskich do walki klasowej było możliwe dzięki pracy kółek i grup, w których bolszewicy prowadzili pracę ideologiczną. Przykładem tego może być działalność bakińskiego komitetu RSDRP, założyciela organizacji pod nazwą „Gummet”. Jej zadaniem była propaganda wśród muzułmanów. Komitet wydawał w języku azerbejdżańskim gazety: „Kocz-Dawet” i „Tiki Miul”. Dzięki temu robotnicy mogli się zaznajomić z ideami leninowskimi wspólnej walki z caratem, burżuazją i obszarnikami. Pod kierunkiem bolszewickich komitetów wydawano gazety w językach narodów Zakaukazia i innych narodowości zamieszkujących carską Rosję. Drukowano także mnóstwo ulotek. W latach 1905—1907 rozesłano 250 różnych ulotek w ilości 25 tys. egzemplarzy²⁴.

Ta działalność bolszewików oraz przykład rosyjskiego proletariatu spowodowały, iż klasa robotnicza i chłopci przystąpili do akcji strajkowej. Już w jesieni 1904 r. nasiliły się strajki w Baku, Tbilisi, Erewaniu, Batumi, Kutaisi, Jelizawietpolu, Aleksandropolu i w innych miastach Zakaukazia. W artykule pt. *Rewolucja w Rosji*, opublikowanym w gazecie „Wpieriod” po „krwawej niedzieli”, Lenin pisał: „Zaczyna się powstanie. Siła przeciw sile. Przemoc przeciwko przemocy [...] rozgorzała wojna [...]. Do proletariatu Petersburga przyłączy się Moskwa i Południe, Kaukaz i Polska. Hasło robotników brzmi: śmierć lub wolność”²⁵.

Na Zakaukaziu robotnicy jako jedni z pierwszych zareagowali na wydarzenia z 9 stycznia. W tym samym dniu, kiedy doszła wieść o „krwawej niedzieli”, tyfliski komitet RSDRP wydał ulotkę do robotników, wzywającą do walki z samowładztwem carskim: „Niech żyje rewolucja rosyjska, niech żyje proletariat walczący za nowe życie! Poślemy pozdrowienia towarzyszom petersburskim”. 12 stycznia z ulotką wystąpił komitet bakiński: „Do wszystkich robotników”. Ulotka wzywała do solidarności z petersburskimi robotnikami, do walki²⁶. Bolszewicy Baku zorganizowali zbiórkę pieniężną, aby pomóc robotnikom Petersburga.

Narastanie sytuacji rewolucyjnej na Zakaukaziu carat usiłował rozładować przez podżeganie wzajemnych waśni między ludnością armeńską i azerbejdżańską. Bakiński komitet, chcąc zapobiec prowokacjom carskim, wydawał odezwy i ulotki do ludności Baku. 13 lutego 1905 roku tyfliski komitet RSDRP wydał w języku gruzińskim, armeńskim i rosyjskim proklamację: „Niech żyje międzynarodowe braterstwo. Wy, Armeńczycy, Tatarzy, Gruzini, Rosjanie, podajcie sobie ręce, nie dajcie się rozdzielić, precz z caratem, niech żyje braterstwo narodów”²⁷. Przeciwko narodowościowym konfliktom Armeńczycy organizowali liczne demonstracje (Aleksandropol i Kars). Utworzono zbrojne oddziały robotników, które ochraniały ludność przed napaściami czarnosecińców. Ta energiczna akcja doprowadziła do likwidacji wystąpień nacjonalistycznych. Aktywność organizacji partyjnych Zakaukazia została oceniona pozytywnie przez Lenina, który w marcu 1905 roku pisał, iż wzniesienie narodowościowych waśni może tylko na krótko powstrzymać rozwój walki klasowej, a jednocześnie

²⁴ *Pierwaja Russkaja Rewolucija...*, s. 195.

²⁵ W. I. Lenin, *Dzieła*, t. 9, s. 178.

²⁶ *Listowki Kawkaskogo Sojuza RSDRP 1903—1905*, Moskwa 1955, s. 242, 243, 247.

²⁷ Tamże, s. 278.

powoduje jeszcze większą nienawiść do samowładztwa. Bakińskie pogromy przyczyniły się do wzrostu nastrojów rewolucyjnych²⁸.

Delegaci Zakaukazia brali udział w III Zjeździe partii, gdzie też były omawiane wydarzenia mające tam miejsce. Delegat Cchakaja przedstawił sytuację rewolucyjną na wsi w Gurii, Imeretii, Mingrelli, w guberni tyfliskiej, gdzie prowadzono intensywną propagandę wśród chłopstwa i klasy robotniczej²⁹.

Po III Zjeździe następuje ożywienie ruchu rewolucyjnego w całym państwie rosyjskim. Lenin pisał: „Kaukaz, Łódź, Odessa pokazali nam w samoje poslednie wremia obrazy proletarskiego gierojstwa i narodnego entuzjazma”³⁰. Pisząc o ówczesnym położeniu Rosji i taktyce partii robotniczej, Lenin zaliczył Kaukaz do tych rejonów, gdzie rewolucja była przygotowana dobrze, a walka proletariatu miała masowy charakter³¹.

W październiku 1905 roku wśród guberni i krajów, gdzie został ogłoszony stan wojenny, znalazły się gubernie zakaukaskie. W ciągu października i listopada miały miejsce strajki polityczne i zbrojne powstania robotników i chłopów w Baku, Tbilisi, Kutaisi, Aławerdy, Gurii, Adżarii, Aleksandropolu, Jelizawietpolu, Batumi, Suchumi. W Kutaisi robotnicy zbudowali 30 barykad, robotnicy Suchumi próbowali opanować pocztę i posterunek policji. W Batumi w nocy 30 listopada zaczęło się zbrojne powstanie. Na barykadach walczyły chłopskie „czerwone sotnie”, które nadeszły z Gurii i Adżarii. Guria została ogłoszona „demokratyczną republiką”. W zakatałskim okręgu chłopci zabrali ziemię obszarnikom i podzielili między siebie³².

Powstaniem guryjskim kierował komitet robotników rolnych, który pozostawał w ścisłym kontakcie z komitetami w Batumi i kaukaskim RSDRP. Do kierowania powstaniem utworzono sztab wojenno-rewolucyjny. Powstańcom udało się opanować miasto Ozurgeti, gdzie zorganizowali władzę ludową i milicję. Oczywiście powstanie to zostało okrutnie stłumione przez władze carskie, ale stanowi piękną kartę walk rewolucyjnych 1905 roku³³.

Rewolucja 1905 roku na Zakaukaziu na skutek działalności socjaldemokratów przybierała na sile, była też przedmiotem zainteresowania wielu postępowych ludzi. Maksym Gorki pisał na ten temat, przedrukowała to prasa kaukaska³⁴. Ale wydarzenia te były przede wszystkim sprawdzianem wpływów ideologii bolszewickiej. Lenin śledził rozwój rewolucji na Kaukazie, o czym świadczą jego wypowiedzi, notatki, artykuły, w których często występuje porównanie stopnia nasilenia rewolucji w Polsce i na Kaukazie. I tak np. w artykule *Krwawe dni w Moskwie* podkreśla szczególne warunki ucisku narodowościowego na Kaukazie. Píše również o walkach toczonych przez Polaków i narody kaukaskie: „W Polsce i na Kawkazie dwiżenije otliczajetsia gromadnym uporstwom srawnitielno boje czastym upotreblenijem orużia i bomb so storony nasilenija”³⁵.

²⁸ W. I. Lenin, *Dzieła*, t. 10, s. 83; t. 9, s. 334.

²⁹ *Trietij Sjezd RSDRP. Protokoły*, s. 229—238.

³⁰ W. I. Lenin, *Dzieła*, t. 10, s. 336.

³¹ W. I. Lenin, *Dzieła*, t. 11, s. 351.

³² G. B. Garibdzianian, *op. cit.*, s. 116—117.

³³ *Pierwaja Russkaja Rewolucija...*, s. 198.

³⁴ Tamże, s. 89.

³⁵ W. I. Lenin, *Dzieła*, t. 11, s. 313.

W jednej z brulionowych zapisek Lenina znajdujemy informacje o wybuchu bomb w Tbilisi; spowodowały one spore straty wśród wojsk kozackich. Była to odpowiedź rewolucjonistów na represje i odwet za rozstrzelanie towarzyszy³⁶. W jednym z artykułów Lenin napisał: „Ubijstwo szpionów policyjskich, żandarmów, wozrywy policyjskich uczestków, oswożdzenie arestowanych, otniatije prawitielstwiennych dienieżnych sredstw dla obraszczeniija ich na nuždy wosstaniija, takije opieracii uże wiedutsia wiezdie, gdzie rozgorajetsia wosstanije i w Polsce, i na Kawkazie, i każdy otriad rewolucjonnoj armii dołžen byt' niemiedlenno gotow k takim opieracijam”³⁷.

Dobra organizacja pracy partyjnej w poszczególnych ośrodkach umożliwiała śledzenie wydarzeń w najbardziej oddalonych rejonach. Na Kaukazie informatorem Lenina, a jednocześnie bardzo popularnym działaczem, zwłaszcza w Gruzji, był Włodzimierz Starosielski. On także na łamach „Byłoje” drukował artykuły, w których omawiał wydarzenia rewolucyjne w guberni kutajskiej, m. in. *Dni swobody* oraz *Ruch chłopski w kutajskiej guberni*. Starosielski, poszukiwany przez władze carskie, wyemigrował za granicę. Prowadził tam pracę w paryskiej grupie RSDRP. Lenin nazywał go „towarzysz gubernator”³⁸.

Na Zakaukaziu szczególną aktywność przejawiały organizacje bojowe komitetu w Batumi. Podczas powstania uzbrojone drużyny robotników opanowały najważniejsze urzędy i placówki państwowe. Mimo tych sukcesów nie osiągnięto wytkniętych celów, tj. przede wszystkim nie doprowadzono do opuszczenia miasta przez oddziały kozackie. Główną przeszkodą w sprawnym działaniu była szkodliwa propaganda mienszewików, którzy nakłaniali robotników do pokojowych metod walki. Dlatego także zupełnie nieoczekiwanie i dla władz carskich przerwano walki i rozebrano barykady. W rezultacie nastąpił odwet i wrócił terror policyjny. Ale już w grudniu na całym Zakaukaziu zorganizowano liczne strajki polityczne, m. in. ogólny strajk na kolejach. Cały odcinek od Batumi do Baku znalazł się w rękach powstańców. Przeciwnik użył artylerii, na ulicach miast trwały krwawe starcia. Na pozostałym terytorium Kaukazu także toczyły się walki. Powstawały nawet krótkotrwałe małe republiki: guryjska, swancka, goryjska, mingrejska. W połowie grudnia robotnicy opanowali suramski tunel kolejowy, przez który przewożono transport wojsk do guberni kutajskiej, jako do głównego ogniska rewolucji³⁹.

W tym czasie również robotnicy Tyflisu zaczęli ogólny strajk, doszło do krwawych walk ulicznych. Wyróżniły się tu grupy bojowe komitetu tyfliskiego, na czele których stał słynny działacz Zakaukazia, Kamo (S. A. Petrosjan). Zdołał on przy pomocy towarzyszy zdobyć znaczne środki pieniężne dla celów rewolucyjnych. Wszystkie te pieniądze dostarczył do Petersburga. Największą operacją konfiskaty państwowych pieniędzy dokonaną przez Petrosjana było zdobycie w banku tbiliskim 250 tys. rubli⁴⁰.

Sukcesy rewolucjonistów na Zakaukaziu należy tym wyżej oceniać, iż istniała tam bardzo silna i wpływowa organizacja miejscowych miensze-

³⁶ W. I. Lenin, *Dzieła*, t. 16, s. 342.

³⁷ W. I. Lenin, *Dzieła*, t. 14, s. 442.

³⁸ G. B. Garibdzianian, *op. cit.*, s. 117.

³⁹ Ł. T. Sienczakowa, *Bojewaja Rat' Rewolucji*, Moskwa 1975, s. 152.

⁴⁰ Tamże, s. 173.

wików, tzw. Dasznaków, którzy w znacznej mierze osłabili radykalizację rewolucji. Niemniej klasa robotnicza realizowała internacjonalistyczne idee leninowskie, idee wspólnej walki z caratem.

У ИСТОКОВ ИНТЕРНАЦИОНАЛИЗМА ПЕРВОЙ РУССКОЙ РЕВОЛЮЦИИ

Резюме

Благодаря тому, что в основу создания партии большевиков легли ленинские принципы, пролетариат России, используя революционный подъем масс, смог начать первую русскую революцию.

В условиях многонациональной Российской империи успех революции во многом зависел от ее интернационалистических основ. Четкая и организованная деятельность большевистской партии привела к почти одновременной вспышке революции на всей территории страны. Интернациональный характер революции выразился в участии в ней разных национальностей. Для того, чтобы произошло это солидарное выступление рабочих и крестьян всех национальностей, была проделана огромная работа по развитию марксистских партий даже в таких наиболее отдалённых пограничных районах, как, например, Закавказье, где революция, также, как и в Королевстве Польском, была отзвуком событий в России.

AUX SOURCES DE L'INTERNATIONALISME DE LA PREMIÈRE RÉVOLUTION RUSSE

Résumé

L'organisation du parti des bolchéviks d'après les principes établis par Lénine permit au prolétariat russe de profiter de la situation révolutionnaire en la transformant en révolution.

Dans l'empire russe, constitué de plusieurs nations, le succès de la révolution dépendait de ses bases internationalistes. L'activité bien organisée et efficace du parti des bolchéviks eut pour résultat le déclenchement presque simultané de la révolution dans tout l'empire. Son caractère international trouva son expression dans la participation de différentes nations. Cependant, pour que se produise une intervention solidaire des ouvriers et des paysans de différentes nationalités, il fallait faire un travail énorme, veiller sur le développement de partis marxistes même dans les régions les plus éloignées, près des frontières, telle la région d'Outre-Caucase où, comme dans le Royaume de Pologne, la révolution était un écho des événements russes.